

Чепульченко Тетяна Олексіївна
кандидат юридичних наук, доцент
зав. кафедри теорії права і держави
ФСП, НТУУ «КПІ»

НАЦІОНАЛЬНА ПРАВОВА СИСТЕМА: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Адекватне розуміння правової системи досягається при розгляді її одночасно і в статичному і динамічному вимірах. Взята в статиці, правова система виступає сукупністю юридичних норм, інститутів, галузей, тобто своєю нормативною стороною, сукупністю правових закладів, тобто своєю організаційною стороною, сукупністю правових поглядів, уявлень, ідей, тобто своєю ідеологічною стороною. Досліджувана в динаміці, правова система постає як взаємообумовлені процедури правотворчості, правореалізації, правосвідомості [2, с. 7].

Саме тому в процесі дослідження правової системи варто вивчати її елементи не окремо один від одного, а порівнювати їх, тобто одночасно вивчати їх взаємодію у зовнішніх, внутрішніх зв'язках та їх взаємозалежність.

Серед відомих зарубіжних правознавців, які займалися питаннями правових систем, слід назвати таких, як М. Ансель, Г. Гаттерідж, Р. Давид, Л.-Ж. Константінеско, Х. Кьотц, А. Саїдов, В.О. Туманова, К. Цвайгерт, Г.В. Швєков та ін. Фундаментальні дослідження зазначених проблем в Україні підготували В. Денисов, В. Забігайло, О. Зайчук, П. Мартиненко, Н. Оніщенко, В.М. Шаповал та ін.

На сучасному етапі інтерес до дослідження правових систем сучасності набуває особливої актуальності, особливо з огляду на інтенсивні процеси євроінтеграції.

Це потребує пошуку нових векторів вивчення особливостей національних правових систем, одним з яких, зокрема, є порівняльно-правовий аспект.

Неабияке підґрунтя для порівняльного аналізу дають численні і різноманітні народи, держави, що існували у минулому, а також ті, що існують і розвиваються на сучасному етапі. В процесі кодифікацій, рецепції іноземного права, законодавці не могли не враховувати досвіду інших народів, а також історії розвитку власної правової системи задля усунення можливих недоліків у національному законодавстві та його удосконалення.

Констатуючи правові потреби, дослідник буде ставити перед собою ті чи інші цілі порівняльно-правового дослідження. Постановка цілей та вибір засобів їх досягнення визначаються вмілим вибором об'єктів порівняльного правознавства.

В якості основоположного практичного об'єкта порівняльно-правових досліджень є держави, але систематичне вивчення права усіх держав неможливе без їх групування, саме тому дослідженню підлягають перш за все національні правові системи.

Цілісна правова система, що розглядається в єдності всіх її компонентів, являє собою не механічну суму складових, а нову соціально-політичну, ідеологічну, юридичну якість, не властиву її частинам. Саме з цієї точки зору Н. Оніщенко пропонує розуміти під правовою системою єдність відповідних їй компонентів (частин), які певним чином об'єднані між собою (за змістовними і формальними критеріями) і які залежно від їх природи і характеру взаємозв'язку (об'єктивного, природного або суб'єктивного, довільного) становлять відносно стабільну організацію [4, с. 12].

Звертаючись до самого вузького поняття правової системи зазначимо, що у цьому розумінні під правовою системою слід розуміти право певної країни, термінологічно вона визначається як «національна правова система», тобто термін «правова система» ототожнюється з правом певної країни.

Виходячи з цього, зауважимо, що, право окремих держав в цілому рідко буває об'єктом порівняльних досліджень в силу того, що юридичну

характеристику країни в цілому, а не по галузям чи інститутам, дати важко, хоча й можливо.

Правові системи країн не існують ізольовано, вони взаємодіють одна з одною. Адже історія генезису більшості великих правових систем, які коли-небудь існували, як правило, починається із запозичення (наприклад, римське право, західне право та ін.). Питання полягає в тому, що запозичує держава чи суспільство: окремі правові інститути, елементи юридичної техніки, практики правозастосовної діяльності і т.п. Або запозичується те, що Ж. Бурдо назвав «правовою ідеєю», тобто системи загальних поглядів, вірувань окремих спільнот людей стосовно основ соціального, політичного, правового порядку [3, с. 7].

Яскравим прикладом цього є прийняття Руссю християнства, фактично Русь прийняла нову «ідею права», тобто відбулася рецепція візантійської «ідеї права», яка корінним чином почала модернізувати усі аспекти життя держави та суспільства – політичний, правовий, духовний, культурний тощо.

Отже, держави, які будуть йти шляхом формування замкнених правових систем, ігноруючи запозичення іноземного державно-правового досвіду, перебуватимуть на шляху деградації, вони будуть позбавлені можливості правового розвитку та адаптації в сучасних умовах.

Як зазначають деякі дослідники, «в умовах «глобального світу» державно-правовий ізоляціонізм неминуче призведе до формування режиму-ізгоя, схильного до стагнації, до опору змінам. Приклади існуючих нині режимів-ізгоїв (Лівія, Ірак та ін.) зовсім не надихають на те, щоб слідувати шляхом їх державно-правового розвитку» [3, с. 32].

На сьогодні багатьом державам світу, працюючи спільно в сфері прав і свобод людини, вдалося виробити ту золоту середину, якою за своїм змістом стали міжнародні стандарти. В результаті були прийняті основоположні міжнародні документи, що регламентують права і свободи людини (Статут ООН 1945 р., Загальна декларація прав людини 1948 р., Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 р. тощо). Однак,

говорячи про міжнародні стандарти і національні норми у порівняльному аспекті, слід відмітити, що тут існують певні проблеми. По-перше, це проблема співвідношення міжнародного і внутрішнього права по національному законодавству, і по-друге, це наявність у міжнародного співтовариства заходів попередження, що застосовуються до держави, яка взяла на себе зобов'язання по міжнародним нормативним актам і порушила їх [1, с. 147-148].

Звичайно, кожна держава намагається співвідносити своє право та законодавство з міжнародним правом, роль якого неухильно зростає. Для цього фактору існують об'єктивні причини. Справа в тому, що в сучасному світі посилюються тенденції взаємозв'язку і взаємовпливу держав. Створені з цією метою міжнародні організації та співтовариства держав сприяють узгодженому вирішенню загальних проблем для світового співтовариства. В різних правових системах в аспекті взаємодії їх норм, їх трансформації, взаємовпливу і подолання колізій цей процес протікає в протиріччях. Дві системи мають спільне та відмінне і їх необхідно порівнювати [5, с. 23].

На теперішній час для кожної держави особливо актуальним є питання створення її якісного права. Для цього необхідно, зокрема, використовувати результати порівняльно-правових досліджень щодо елементів правової системи. Тому вкрай необхідним для порівняльного правознавства є вивчення права інших держав у зв'язку з численними міжнародними зв'язками, юридичними угодами, а також уніфікацією права.

Отже, в процесі дослідження національних правових систем ігнорування значного потенціалу порівняльного правознавства в сучасних умовах ні в якому разі не допустиме, оскільки це може призвести до штучної ізоляції та замкнутості національних правових систем, може породжувати не лише юридичні помилки, але й невірні політичні та економічні рішення.

Список використаної літератури:

1. Баймуратов М. Правовой статус человека и гражданина в конституциях государств Восточной Европы: сравнительно-правовой анализ

конституцій і їх соотношение с міжнародними стандартами // Порівняльно-правовідослідження. Україно-грецький міжнародний науковий юридичний журнал. – № 1. – 2005. – С. 140-148.

2. Герасименко А.П. Юридические и идеологические правовые системы. – Благовещенск: Изд-во Амурского гос. ун-та, 2001. – 32 с.

3. Княгин В.Н. Рецепция зарубежного права как способ модернизации российской правовой системы // Правовая реформа и зарубежный опыт: сб. науч. ст. – Красноярский гос. ун-т, 2000. – С. 3-12.

4. Оніщенко Н.М. Правова система: проблемитеорії: монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2002. – 352 с.

5. Тихомиров Ю.А. Курс сравнительного правоведения. – М.: Юрист, 1996. – 432 с.